

Sanering i storstadscentra. Vem vill bo centralt?

OLLE ÖRTENBLAD & CHARLIE ÖFVERHOLM

Örtenblad, Olle & Öfverholm, Charlie: Sanering i storstadscentra. Vem vill bo centralt? Geografisk Tidsskrift 83: 65-73. May 1., 1983.

Intraregional migrations show distinct patterns. Very often there is a total migration loss from the city centre. Nevertheless the city centre gains people in the age of 20-25. When those people form families, a lot of them move to the suburbs. A result is increasing dominance of small households in the city centre and of large households in suburban areas with detached houses. The multi-storey houses between the city centre and the suburbs obtain an old population without any generation change. When the city centre is renewed, it is necessary to take the migration patterns into consideration.

Olle Örtenblad, planning director. Master planning dept. Town planning office, Box 2554, 403 17 Göteborg, Sweden. Charlie Öfverholm, planning director. Housing dept. Box 2226, S 403 14 Göteborg.

Inledningsvis presenteras några bilder från flerfamiljshusmiljöer i Göteborg. De representerar i stort sett ung bebyggelse med varierande lägen. Såväl city som övriga centrala lägen är representerade av nysanerade områden eller hus. Därutöver visas några bilder av 1930-40- och 50-talsbebyggelse från södra delarna av det centrala stadsområdet (Johanneberg – Gudheden). Ytterområden representeras av bebyggelse från 1950-60- och 70-talen (Kviberg – Kortedala – Bergsjön, Angered, Biskopsgården, Högsbo).

Det framgår tydligt av bilderna, att vad vi i dag upplever som alltför stora, enformiga hus eller mindre tilltalande hus/kvartersmiljöer finns i relativt ung bebyggelse. Men det finns också hus/miljöer, som de flesta nog upplever positivt. Man hör sällan något negativt om de centrala miljöerna men desto mer om ytterområdena. Detta kan delvis bero på, att man i förortsbebyggelsen mer uppfattar enstaka hus medan man ser husen som en massa, i klump, centralt. En annan förklaringsgrund kan vara, att man i själva verket söker och värdesätter olika saker i förort och i centrum. Det är denna förklaringsgrund, alltså hur människor upplever hus och miljöer i olika lägen, som vi skall försöka belysa något.

Innan vi behandlar några områden, vill vi gärna betona ett par principiella aspekter på planering. Vare sig vi behandlar en funktionellt avgränsad region i sin helhet eller delar av en

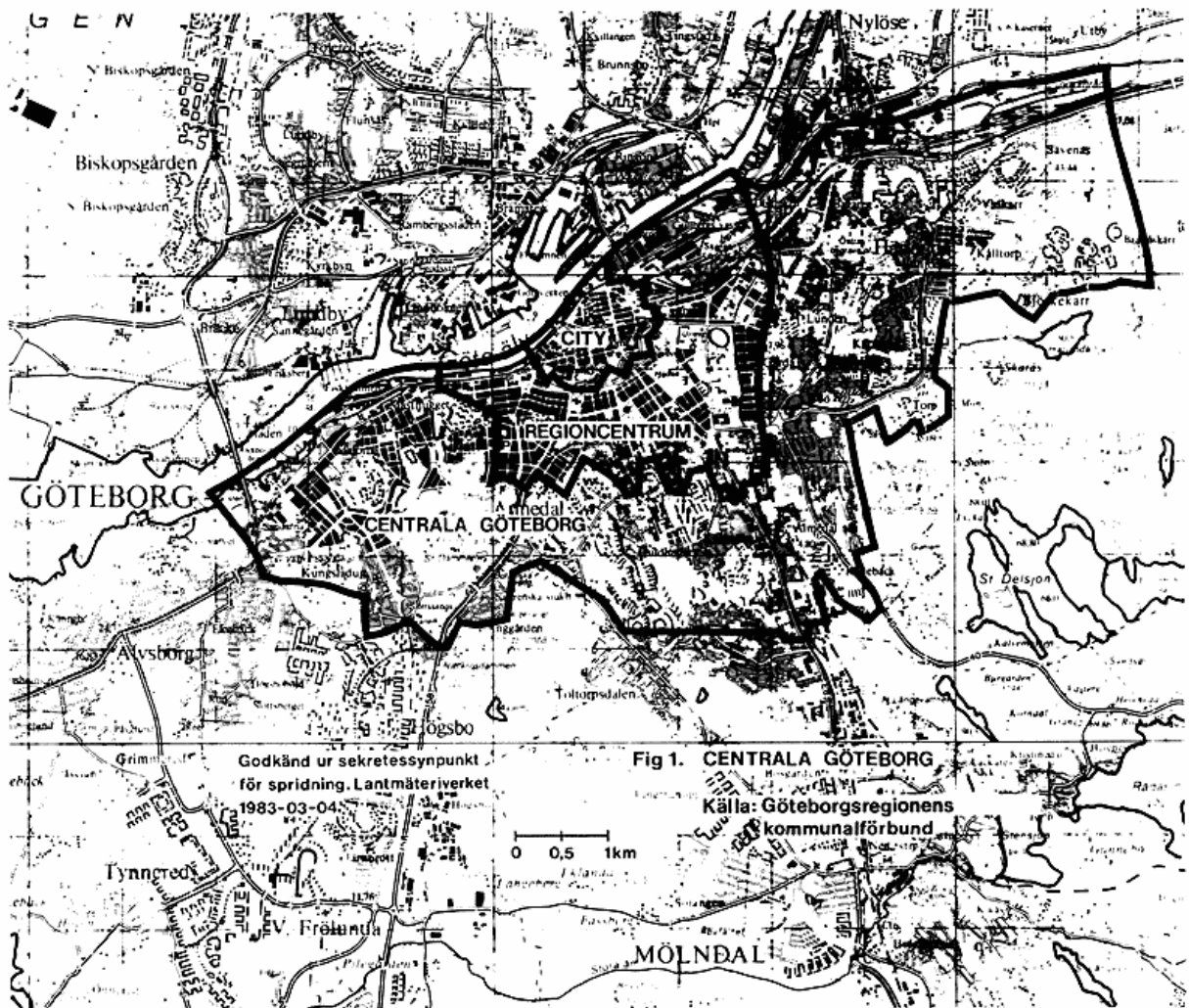
sådan region, måste vi beakta de två huvudsätten att planera. Det ena är ämnessektoriellt och innebär, att man behandlar t ex bostadssektorn för sig, det andra betraktelsesättet innebär, att man behandlar delområden, territorier, var för sig. Sektoriell planering förekommer i synnerhet på riksnivå men spelar stor roll även inom kommuner. Territoriell planering förekommer mest på lägre nivå, oftast inom delar av en kommun, men också när en kommun inom en funktionell region (t ex en storstadsregion) planerar utan starkare samordning med de andra kommunerna i regionen. Självfallet är ingendera typen av planering bra, utan det krävs *både* en samordning av den ämnessektoriella planeringen inom en region *och* en samplanering mellan ämnessektorer och regiondelar/områden. 1960-talet präglades i mycket av en sektoriell grundsyn även inom den kommunala planeringen, medan på 1970-talet intresset gradvis fokuserades på »områden«. Skall 80-tallet innebära en balans, samordning, mellan de olika planeringssätten?

De mest centrala ytorna i en storstad har alltid utnyttjats av en mångfald olika aktiviteter. Förändringar i användningen har varit särskilt påtagliga under senare år. Vi skall därför söka ge en översikt över de viktigaste intressenterna i dag.

Intressenterna kan indelas efter många olika kriterier. Alla indelningar tenderar att på något sätt bli schablonartade. Här har vi valt att diskutera verksamheter å ena sidan och boende å den andra.

Verksamheterna kan indelas efter deras efterfrågan att ligga centralt. Till dem med störst intresse hör sådana verksamheter, som har hela regionens/kommunens befolkning som underlag. De kan exemplifieras av central förvaltning inom kommun/stat och huvudkontor för banker. Även inom branscher, där utbudet är stort i alla regiondelar, kan cityläge vara någonting specifikt. Dette gäller t ex för detaljhandeln, där den stora mängden företag i centrum ger unika urvalsmöjligheter. Också verksamheter, som inte i och för sig behöver ligga centralt, kan på grund av intim samverkan med centralt liggande företag behöva närhet till dessa. Exempel är vissa delar av den kommunala förvaltningen.

Utöver dessa företag med »behov« av centralt läge förekommer önskemål om central etablering från många andra typer av företag, där läget inte har avgörande betydelse, men där centrumläge anses vara förenat med betydande fördelar.

Pineus, V (1979) Varför flyttar göteborgare till förorterna? Göteborgs Fastlithetskontor

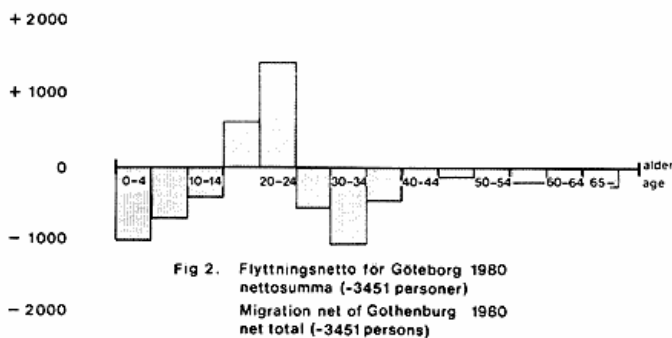
Bland de starkt varierande skälen kan nämnas önskan att äga välbelägna fastigheter för eventuella framtida behov.

I verkligheten finns det långt fler verksamheter centralt än som har ett egentligt behov av centralt läge. Ser man emellertid saken ur sysselsättnings/jämlikhetsaspekt blir situationen en annan. Möjligheten att få arbete i centrum är viktig för dem, som inte kan få arbete i närheten av sin bostad och inte har tillgång till bil eller av andra skäl åker kollektivt. Det är i en storstadsregion vanligen endast de mest centrala delarna, som lätt kan nås med kollektiva transportmedel från alla delar av regionen. Ur denna synpunkt är det viktigt med stor variation i utbudet av arbetsplatser både vad beträffar bredd och djup. Vad som fattas centralt är ofta tillräcklig bredd.

Hur är det med boendesidan? Vilka grupper efterfrågar lägenheter i centrum? Jo i huvudsak unga människor, ensamstående eller par. Från i huvudsak Västsverige söker sig varje år ett stort antal ungdomar till Göteborg för studier eller arbete. Även ungdomar från regionen (inklusive kommunens

ytterområden) vill ofta bo centralt, framför allt i samband med studier. Sådana preferenser har också andra hushåll, många småhushåll, där någon har sin arbetsplats i centrum och vissa äldre personer, särskilt sådana med »historisk« anknytning till Göteborg.

Ofta delar man in de centrala delarna av ett storstadsområde efter graden av centralitet. En sådan indelning redovisas på fig. 1. Centrala Göteborg motsvarar då ungefär det område, där det anses centralt att bo, kanske skall inte den östligaste delen räknas in. Å andra sidan bör ett område på Hisingen läggas till. Regioncentrum (i Göteborg kallat Centrala staden) är det område som rymmer centrala funktioner i allmänhet och city den del av centrum, som omfattar detaljhandel, förvaltning etc. Ur detaljhandelsynpunkt är det således en ytterst begränsad del av Centrala Göteborg, som utgör centrum; ur boendesynpunkt är det ett område, som i själva verket är större än Centrala Göteborg. För många företag (handel, förvaltning etc.) är alltså det mest centrala området det intressantaste. Det är också mest betydelsefullt

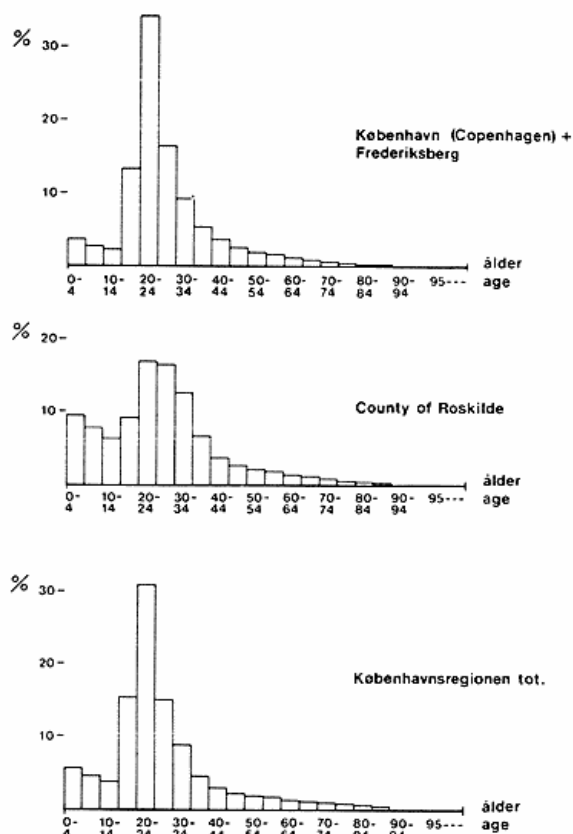

som säkerhetsventil ur sysselsättnings/jämlikhetsaspekt för hela regionen. Bor centralt gör man emellertid inom ett många gånger större område. Detta kanske förtjänar att beaktas mera än hitintills i planeringen.

Omflyttningen inom en storstadsregion uppvisar ett speciellt mönster. Också utbytet med omvärlden har en särprägel. Alla nordiska storstadsområden har en mycket stor inflyttning i åldrarna runt 20-25 år, men en avsevärt mindre utflyttning i dessa åldrar. Detta gäller även, om regionen totalt har ett negativt flyttningsnetto. Samma mönster är väl utvecklat även inom regionen. Från de yttre delarna flyttar fler ungdomar till de centrala delarna än tvärtom. I alla andra åldersgrupper (utom möjligen de äldsta) är å andra sidan utflyttningen från centralt belägna områden större än inflyttningen. Mest påtaglig är utflyttningen av unga hushåll (25-35 år) med barn. Göteborg hade 1980 ett totalt utflyttningsnetto på 3 451 personer men trots detta inflyttningsöverskott i åldrarna 20-30 år (fig. 2). Förhållandena i Köpenhamnsregionen framgår av fig. 3. Detta omflyttningsmönster har i princip hållit sig stabilt sedan lång tid tillbaka. Skall mönstret rubbas, måste alltså något led i den till synes stabila processen förändras. Kan vi överhuvud taget ändra detta mönster?

Utglesningen har lett till, att samma antal människor svarar för väsentligt fler hushåll i dag än för några decennier sedan. Boendeytan per individ har också ökat kraftigt. Förklaringen till dessa förändringar är framför allt en ändrad ålderssammansättning, färre barn per hushåll, en allt lägre ålder vid inträdet som hushållsbildare samt naturligtvis en allmän standardförbättring. Dessutom ökar enpersnershushållen i praktiskt taget alla åldersgrupper. Ofta har under de senaste årtiondena ganska stora områden byggts under en kort tid. Inflyttarna har utgjorts av yngre hushåll med barn. Efter ett antal år (där omflyttningen inte nämnvärt påverkat åldersstrukturen) har barnen vuxit upp och en del av dem efterfrågar bostad i grannskapet. Under en period bidrar således »området« med ett betydande antal nya hushållsbildare. Så småningom »förgubbas« det i allt större utsträckning; slutligen dominerar äldre åldersgrupper helt (fig. 4, 5).

Området genererar således inte längre nya hushållsbildare. I stället töms lägenheterna, allteftersom de äldre dör.

Nya grupper flyttar in. Ofta har de här områdena vid sin tillkomst varit relativt perifera men bedöms nu som centrala. Någon generationsväxling i egentlig mening tycks inte komma till stånd, i varje fall inte utan stora saneringsåtgärder. Fördelningen av de sökande till nyplanerade områden med hänsyn till ålder och hushållsstorlek redovisas senare.

Tillsammans ger utvecklingen av olika bostadsområden och den regionala omflyttningen ett resultat, som framgår av kartan över Köpenhamnsområdet (fig. 6). Den centrala delen (Köpenhamn + Frederiksberg) har en åldersstruktur, som är motsatsen till den i Roskilde och Frederiksberg amtskommuner. Om man jämför dem med regionens siffror, har Köpenhamn och Frederiksberg överskott av folk i 20-25-årsaldern och pensionärer men underskott i alla andra åldersgrupper. I yttre regionen finns ett överskott av barn (0-15 år) och deras föräldrar samt underskott av 20-25-åringar och äldre. Som ett kuriosum kan nämnas, att det år 1979 i Köpenhamn och Frederiksberg fanns fler kvinnor i åldersgruppen 80-84 år än flickor 0-4 år. Noteras bör, att Köpenhamns amt intar en mellanställning mellan den centrala och den perifera fördelningen. Likheten med fördelningen för hela regionen är påtaglig.

En översiktlig undersökning av motsvarande förhållanden i Göteborgsregionen redovisas i fig. 7. Lämpliga områden är

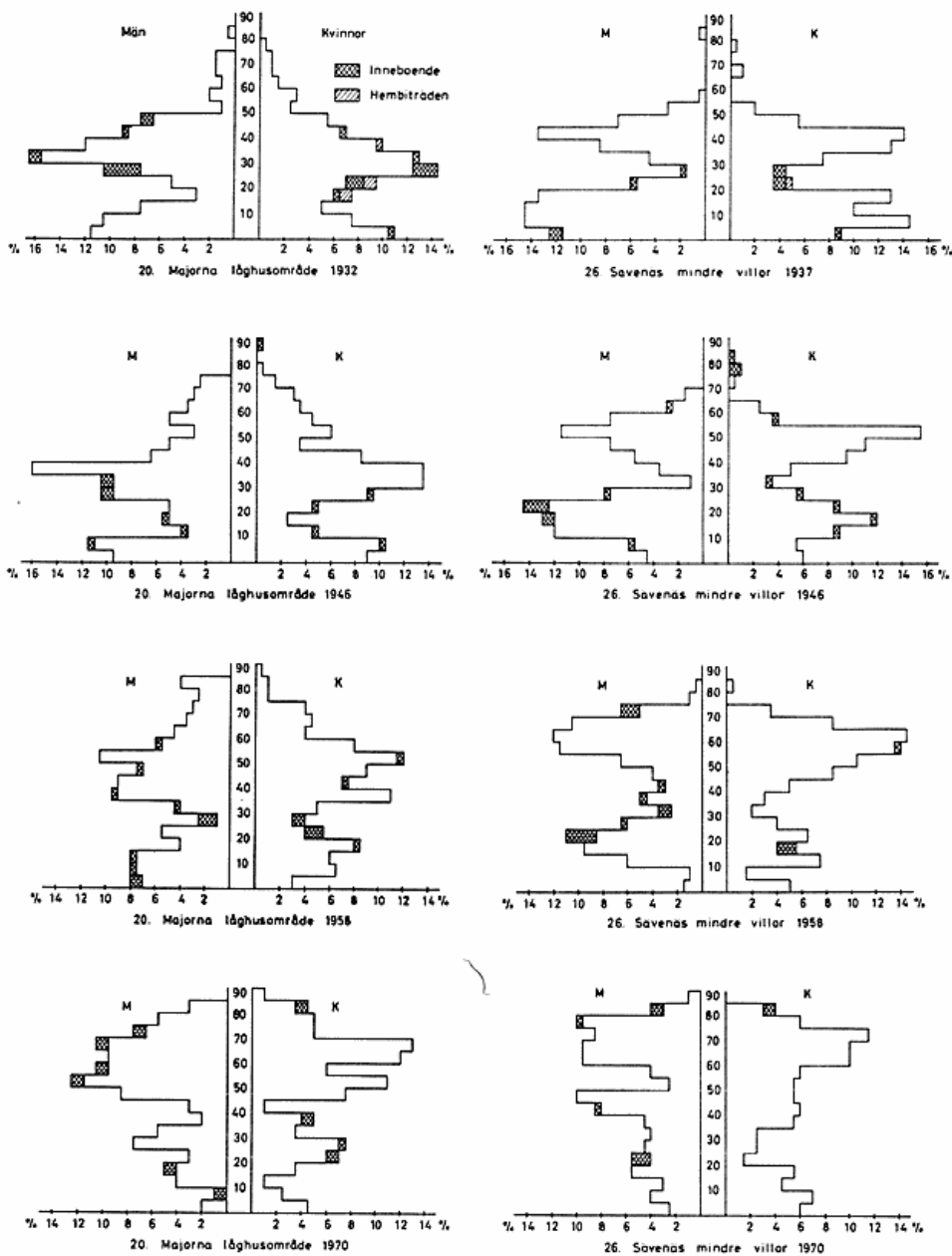

Fig. 4. Åldersfördelningens förändring i två bostadsområden under en trettioårsperiod.
The change of age composition in two residential areas during thirty-year period. (Majorna, block of flats, low houses and Savenäs, small detached houses).

 living in lodgings
  servant maids

svårare att avgränsa här än i Köpenhamnsområdet beroende på den administrativa indelningen. Bilden är emellertid analog med Köpenhamns.

Centrala staden i Göteborg har minskat sin folkmängd i rask takt sedan flera tialar. På sistone har minskningen dock bromsats upp, samtidigt som saneringen blivit mer om-

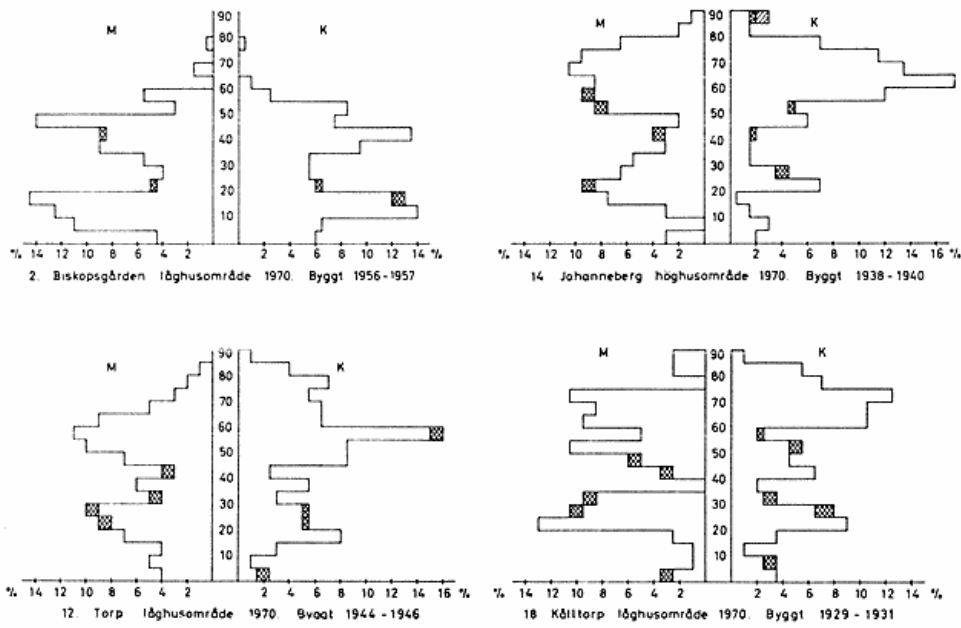

Fig. 5. Åldersfördelningen 1970 i bostadsområden byggda under olika tidsperioder. Age composition 1970 in residential areas built during different periods (blocks of flats in low houses in Biskopsgården, Torp and Källtorp, in high houses in Johannesberg).

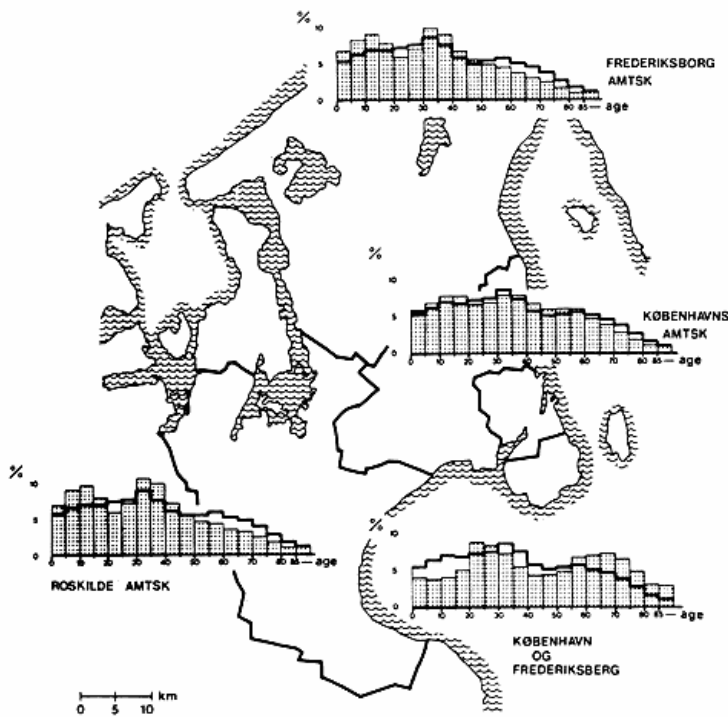

Fig 6. Åldersstrukturen i Köpenhamsregionen 1979
Age composition in the Copenhagen region 1979

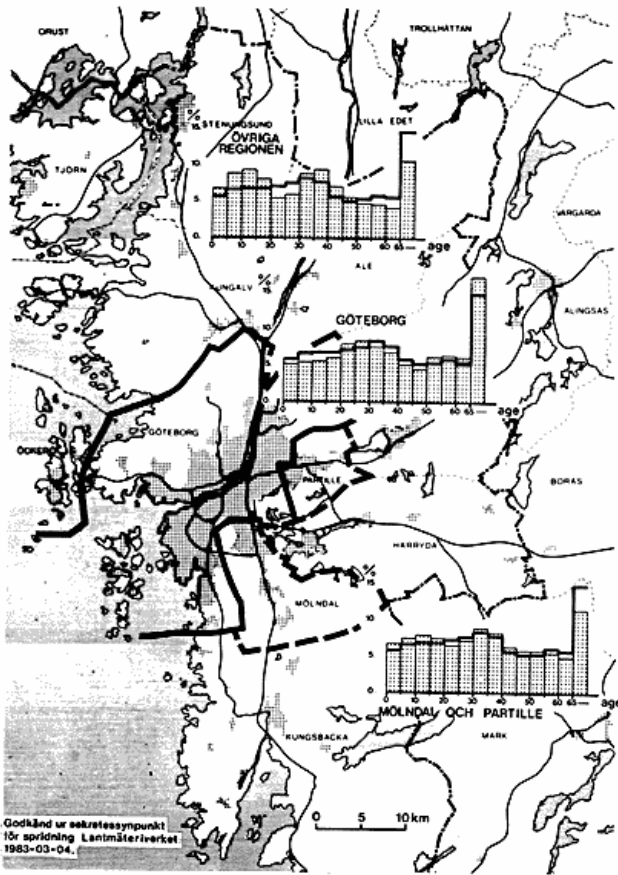

Fig. 7. Åldersstruktur hos inflyttare till Göteborgsregionen 1979.
Fig. 7. Age composition of immigrants to the Gothenburg region 1979.

fattande. En liknande utveckling finner man i de flesta städer. Något mindre bekant är kanske hur utvecklingen av lägenhets- och hushållsstorlekar har varit. Grovt räknat har Centrala staden i Göteborg förlorat en dryg fjärdedel av antalet bostadslägenheter mellan 1955 och 1980, medan folkmängden samtidig halverats. Antalet lägenheter på 3 rum och kök och större har ökat, medan de mindre nära nog halverats. Samtidigt har småhushållens (högst 2 personer) andel ökat från drygt 60% till nära 90% i Centrala staden

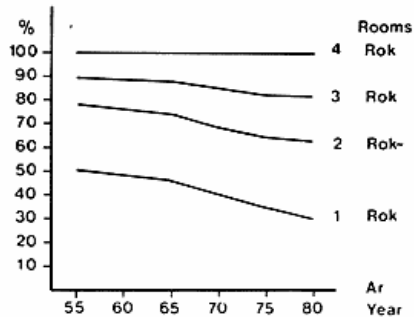

Fig. 8. Lägenhets resp. hushållsstorlekar i Centrala staden i Göteborg.

Hushållsstorlek	Andel sökande (%) Share of applicants			
Size of household	Jakten/ Galeasen	Kungs- höjd	Ols- kroken	För- orter Suburbs
1 - 2 pers	90	84	89	34
3 pers	7	13	7	23
4 eller fler pers or more pers.	3	3	4	43
Totalt	100	100	100	100

Tab. 1. Hushållsstorlek hos sökande till central bostadslägenhet samt hos utflyttare från Göteborg till förortskommuner (1970-talet).

Size of households of applicants for flats (and houses) in the city centre of Göteborg (Jakten/Galeasen, Kungshöjd and Olskroken) and of people who have moved from Göteborg to the suburban area.

(fig. 8). Planeringen har hittills endast i liten utsträckning beaktat, vad som egentligen sker. Barnhushållens andel av det totala antalet hushåll minskar stadigt, 65% av alla hushåll i Göteborgsregionen består av högst två personer. Planeringen har emellertid i huvudsak inriktats på de allt fåtaligare stora hushållen. Innan vi fortsätter denna analys skall vi något behandla ett annat problem: köer av sökande till lägenhet.

En kö utgörs av folk med önskemål att flytta in i något visst område. Är man beredd att betala, vad det kostar, kan man tala om efterfrågan. I Göteborg finns för närvarande nästan 5 000 tomma (outhyrda) lägenheter inklusive specialbostäder av olika storlekar. Samtidigt finns betydande köer till centrala nybyggnadsområden men också till småhusområden på olika håll. Flera förortskommuner har köer till småhus och såväl stora som små hyreslägenheter i flerfamiljshus. Köerna består mest av personer, som redan har lägenhet, dvs. de önskar endast byta bostad. En annan grupp utgörs de unga, som vill flytta hemifrån och skaffa egen lägenhet. Det lediga beståndet och de efterfrågade lägenheterna har olika lägen. Här föreligger alltså en obalans. Låt oss först söka ta reda på, vilka grupper som önskar bo centralt (enligt köerna).

Tabell 1 visar, att 90% av de sökande till centrala bostadsområden består av småhushåll, d v s en- och tvåpersoners-

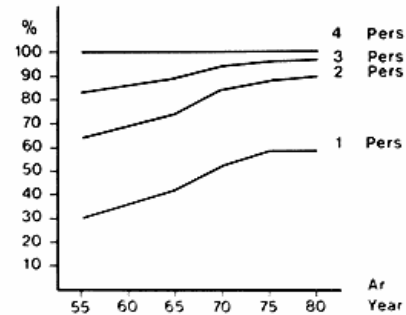

Fig. 8. Sizes of flats and households in the city centre of Gothenburg.

Åldersgrupp	Andel sökande (%) Share of applicants		
Age-group	Jakten/Galeasen	Kungshöjd	Olskroken
16 - 24	34	26	36
25 - 39	37	49	29
40 - 64	19	20	24
65 - W	10	5	11
16 - W	100	100	100

Tab. 2. Åldersfördelning av sökande till centralt belägna bostäder. Age composition of applicants for flats in the city centre.

hushåll. Enligt en undersökning av göteborgare, som flyttar till förorterna, är endast en tredjedel småhushåll. Andelen barn är väsentligt högre än för dem, som sökte bostad centralt. Även åldersmässigt är det klara differenser mellan de bägge grupperna.

Omflyttningen är i hög grad bunden till åldern (tab 2). I 20-årsåldern är flyttningsbenägenheten flera gånger högre än i 50-årsåldern. Gamla människor vill i regel inte flytta. Det omfattande förortsbyggande, som vi haft under framför allt 1950-60-talet men också under det tidiga 70-talet, har

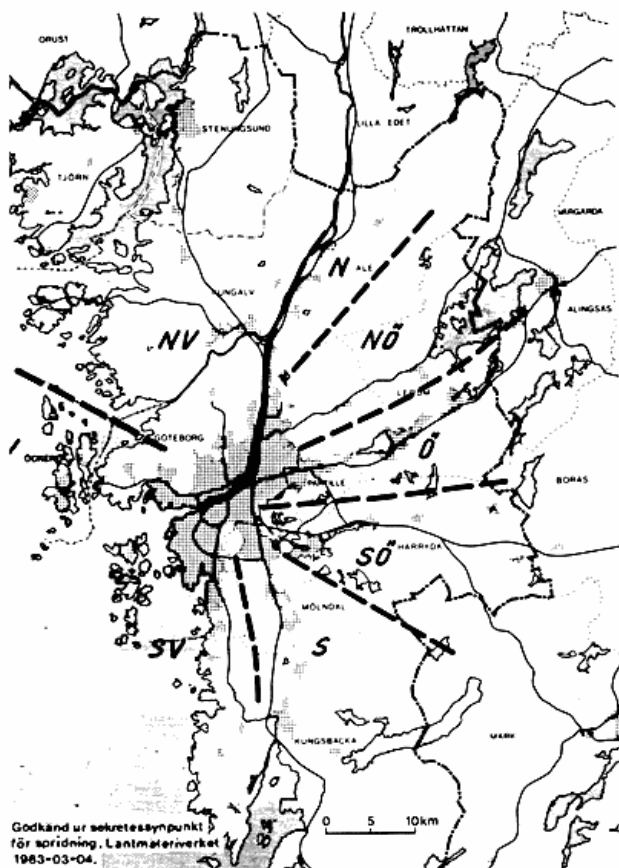

Fig. 9. Sektorindelning av Göteborgsregionen. Fig. 9. Division into sectors of the Gothenburg region.

Bostadsadress (område)	Andel sökande (%) Share of applicants		
Residential address (area)	Jakten/Galeasen	Kungshöjd	Olskroken
Göteborgs centrum (City centre)	45*	52*	20
SV (SW) Göteborg	11	19	7
Ö (E) Göteborg	12	9	42*
NÖ (NE) Göteborg Centrala (central)	17	9	19
Hisingen	5	3	3
Övriga (rest of) Hisingen	10	8	9
Göteborg tot.	100	100	100

*) Område i vilket nybyggnadsprojektet är beläget. Olskroken ligger i anslutning till centrum. Area in which the project is situated. Olskroken is situated close to the city centre.

Tab. 3. Bostadsadress hos sökande till lägenhet i centrum. Residential address of applicants (from Göteborg) for flats in the city centre.

medverkat till den påtagligt ökade ålderssegregationen under samma tid. Det kan dock antas, att det nu minskade byggandet leder till minskad omflyttning, och att skillnaderna mellan periferi och centrum inte accentueras ytterligare.

Vad vi nu har visat, kan sägas vara en analys, av hur en människas livssituation påverkar hennes önskemål att bo. I olika skeden av livscykeln gör man helt olika värderingar. I centrala områden bor i själva verket långt fler ungdomar än som redovisas i statistiken. De är skrivna i annan kommun men studerar i storstaden. Många fler ungdomar skulle dock vilja bo centralt. Bl a de höga hyreskostnaderna hindrar emellertid en stor del av dem att bosätta sig där. Trots allt finns det många ungdomar, som gärna skulle vilja bo i det område, där de vuxit upp. Eftersom bostadsområdena i storstadsregionerna ofta byggts färdiga på kort tid, finns det i regel inget utrymme för något ytterligare byggande, när ungdomarna i området vill flytta hemifrån. De har därför ofta svårt att få tag på lägenhet i närheten, helst som det

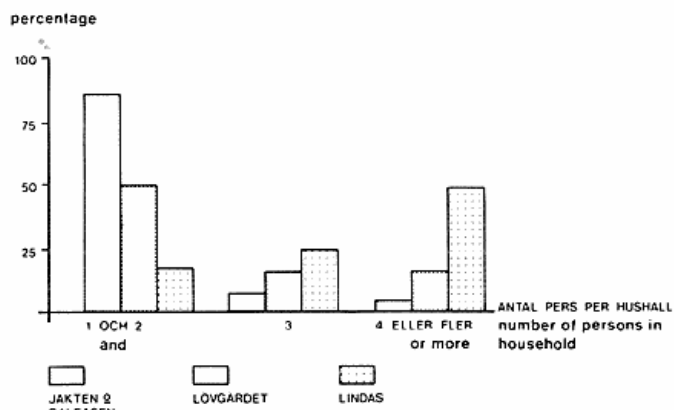

Fig. 10. Hushållsstorlekar i tre bostadsområden i Göteborg 1978. Fig. 10. Size of households in three residential areas in Gothenburg 1978.

under ett utvecklingskede är väldigt många ungdomar från samma område, som är i denna situation. Hellre än att flytta till någon annan (främmande) del av staden väljer man att bo kvar hemma eller flytta mot centrum. Samma känslor för kända/okända områden uppvisar också andra grupper än ungdomar. Flyttningarna präglas av närhet eller önskan att hålla sig till kända områden. Detta resulterar ofta i att flyttningar inom geografiska sektorer spelar en mycket stor roll. Fig. 9 visar en skissartad bild av göteborgsregionens sektorer, en slags »mental map«. Undersökningar visar t ex, att ett nybyggt småhusområde i östra sektorn (Floda) drog till sig folk från i huvudsak östra Göteborg, även om detta delvis skedde först i andra, tredje eller fjärde hand, eftersom lokalbefolkningen hade företräde till husen. Omvänt leder stort byggande i sektorer med liten folkmängd till, att förhållandevis få känner sig hemmastadda i området. Inflyttare från övriga Sverige eller utlandet kommer då att utgöra flertalet i sådana områden. I händelse av överskott av lägenheter blir dessa sektorer också drabbade. Detta kan förklara de relativt starka önskemålen från folk i nordostsektorn i Göteborg att flytta till centrum enligt tab 3.

Som en sammanfattning kan man betrakta fig. 10. Det centrala området har en speciell karaktär. Det domineras av småhushåll. Inflyttande ungdomar söker sig i huvudsak till centrum (Jakten/Galeasen). Också många äldre vill bo centralt, särskilt personer som tidigare bott där. En stor del av inflyttarna hamnar efter några år i en ny livssituation, ett nytt skede i livscykel. De kan ha bildat familj och skaffat barn. För många av dem är då småhusmiljön i perifera lägen den mest attraktiva (Lindås). De halvperifera områdena med flerbostadshus hamnar på mellanhand (Lövgärdet). De är inte tillräckligt centralt belägna för att dra till sig unga småhushåll. De har inte »historia« bakom sig och är därför inte så attraktiva för äldre. De är inte heller, vad en stor grupp yngre efterfrågar i första hand. Särskilt påtagligt är detta i nordostsektorn i Göteborg där lövgärdet ligger.

Även om det absolut sett finns många barnhushåll, som vill bo centralt, borde man mer än hittills beakta övriga gruppers önskemål. En alltför snabb sanering, som innebär, att antalet små och billiga lägenheter minskar, berövar stora delar av dessa grupper möjligheter att flytta in eller bo kvar i centrum.

SUMMARY

Renewal of city centers. Who want to live in city centers?

As an introduction we will present some pictures from blocks of flats in central as well as in peripheral sites in Göteborg. Most of them are from the 1950's and later. You find good and less good environments and buildings in the city centre as well as in the periphery. However you seldom hear negative statements about the central parts of Göteborg but often about some of the outskirts. In this paper we will try to explain to some extent how people value buildings and environments in different sites.

First a few words on some principal aspects of planning. During the 1960's much of the regional and local planning was dominated by a sectorial point of view. Gradually the interest instead focused

on territories, areas etc, but there was little of coordination between the different areas. We hope that the 80's will be better in this respect.

The most central parts of a large city have always had a great variety of different activities. Changes in central land use have been particularly obvious during the last decades. Many activities demand a central localization while other activities just consider it an advantage. The various opportunities for employment serve as a »safety-valve« for a lot of people in the region, who cannot find an adequate job in the neighbourhood and have to commute by public transport. Which groups demand a flat in the city centre? It is well known that particularly the young people and small households want to live there and that they move in from the whole of western Sweden. Concerning dwellings however, a much greater area (fig. 1, Centrala Göteborg) than the city centre is considered as being central. Planners and other people who make efforts to increase the population within the city centre should pay more attention to the facts mentioned above.

The migration into a city often shows a special pattern as can be seen in figs. 2 and 3. Even if there is a considerable total migration loss from the city centre, the city centre gains people in the age of 20-25. When those people form families, a lot of them move to the suburbs.

From the distribution of age in a residential area from the last decades you can see when it was built (figs. 4 and 5). Let us follow the development of a residential area. When it is new, it is dominated by young parents and children. Later the children have grown up and demand a flat of their own. Still later most people in the area have grown old. New groups move in. But you seldom find evident signs of exchange of generations. The development of different residential areas and the intraregional migration give together the result that you find in figs. 6 and 7.

The population of the city centre of Göteborg has decreased during several decades. Even the household sizes and the distribution of flats have changed very much. The number of flats is now more than 25% lower than 25 years ago. The number of small flats has been reduced to nearly half the number of 1955. During the same period the number of small households has increased from 60% to 90% of the total (fig. 8).

Although there are nearly 5 000 flats without tenants in Göteborg, there are queues for several residential areas in the region, mainly for central but also for peripheric areas. Most of these people have already got a flat and only want to change flats. According to table 1, 90% of the applicants for flats to central areas are small households. (All the figures in table 1 come from investigations during the 1970's). These applicants are also younger than those who move out from Göteborg. About 1/3 is below 25 years (tab 2).

In different stages of the life cycle a person has quite different preferences. Demands for site are dependent on the candidate's situation in the life cycle and his knowledge of the city. Most migrations are short-distant. Analyses of the intraregional migrations show that they can be summarized in a few different types. These form patterns, which can be projected on the land area of the region in the light of the life situation of the migrants. Most of the migrations take place in geographical sectors (fig. 9). Migrations to the city centre and areas close to the city centre are shown in tab 3.

The central parts of a city have got special functions in a region. Most of the people there live in small households. Many people, particularly young persons, move to the city centre (fig. 10, Jakten/Galeasen). After a few years a lot of them have formed families and

got children. Many of them then move to suburban areas with detached houses (fig. 10, Lindås). The semiperipheral areas with blocks of flats (fig. 10, Lövgärdet) are considered neither central nor peripheral (rural). Consequently you find all the empty flats in the region in such areas.

LITTERATUR:

- Aronsson, L., 1980: Vem vill bo centralt? – Studie över bostadssökande till kvarteret Kasernen (Kungshöjd) och Olskroken. Samhällsplanerarlinjen Göteborgs universitet – Stadsbyggnadskontoret generalplaneavdelningen.
- Bodström, K. och C. Wichmann Matthiessen, 1978: Storbyproblemer. Bygeografisk skriftserie, rapport 8:1978.
- Bylund, E., 1978: Lokaliseringspolitik – sektorssamband – samordnad planering. Ingår i ERU-rapporten »Att forma regional framtid«, Liber förlag, Stockholm.
- Godlund, S. och K. Godlund, 1972: Tätorterna och markanvändning. Meddelande från Göteborgs universitets geografiska institutioner. Ser B, nr 27. Göteborg.
- Gould, P. och R. White, 1974: Mental Maps. Harmondsworth: Penguin.
- Göteborgs kommun, Diverse statistik och kartor.
- Göteborgsregionens kommunalförbund, 1981: Göteborgsregionen. Regional varuförsörjningsutredning. Göteborg.
- Harvey, D., 1973: Social Justice and the City. London.
- Holm E. och M. Örtenblad, 1982: När företaget flyttar. Samhällsplanerarlinjen Göteborgs universitet – Stadsbyggnadskontoret generalplaneavdelningen.
- Hägerstrand, T., 1982: Om en konsistent, individorienterad samhällsbeskrivning för framtidsstudiebruk. Specialarbete S2 till SOU 1972:59.
- Josefsson, L. B. Melin och O. Örtenblad, 1979: Urban Migration Patterns during the Life Cycle. Papers and Proceedings, IFHP 1979.
- de Laval, G. och L. Josefsson, 1977: Stad i förvandling. Samspelet mellan människan och hennes omgivning. Rapport II, Stadsdel i förvandling, del 1.
- Melin, B., 1979: Vem vill bo centralt? – En studie över bostadssökande till kv Jakten och Galeasen. Stadsbyggnadskontoret generalplaneavdelningen.
- Persson, K., 1982: Markanvändning i Göteborgs stadscentrum. Statens råd för byggnadsforskning R 62:1982.
- Pineus, V., 1979: Varför flyttar göteborgare till förorterna? Göteborgs Fastighetskontor.
- Potter, R. B., 1979: Perception of urban Retailing Facilities: An Analysis of Consumer Information Fields. Geografiska Annaler 1979:1.
- Strandh, O., 1979: Ett förortsområde färdigställt – vilka flyttar in? Statistiska meddelanden från Göteborgs stadskontor 1979:3.
- Örtenblad, O., 1981: Översiktlig fysisk planering i regioner och kommuner. I »Meddelanden från Göteborgs universitets geografiska institutioner« ser B nr 68.

Plan och verklighet i Helsingfors stadsförnyelse: Katajanokka (Skatudden)

MIKAEL SUNDMAN

Sundman, Mikael: Plan och verklighet i Helsingfors stadsförnyelse: Katajanokka. Geografisk Tidsskrift 83: 73-80. May 1., 1983.

Urban redevelopment in the capital of Finland is examined by comparisons between plans and development schemes for the city center of Helsinki and the peninsula of Katajanokka (Skatudden) situated just east of the city center.

Mikael Sundman, arkitekt, tekn. lic. Stadsplaneringskontoret, Georgsgatan 17, SF-00120 Helsingfors.

Helsingfors bebyggelsehistoria kan ses som en kontinuerlig serie stadsförnyelseprocesser. Generation har efterträtt generation av hus, som byggt upp olika stadsbilder, som liknat varandra förvånansvärt litet. I det följande skall stadsutvecklingens huvuddrag skisseras upp med speciell hänsyn till Skatudden. Denna udde ligger ett stenkast från Helsingfors monumentala förvaltningscentrum. Empiremiljön kring Senatstorget avskiljs från Skatudden av en på 1840-talet grävd kanal som förband norra och södra hamnen med varandra. Detta geografiska förhållande gör det lätt att studera stadsförnyelseideologins framväxt och konkreta betydelse för Skatudden. Närheten till centrum och karaktären av holme har alltid gjort att Skatudden uppfattats och också behandlats som en helhet.

DEN AGRARA KÖPSTADENS FÖRNYELSE: ÅTERUPPBYGGNAD

Det första byggda Helsingfors på det nuvarande området uppfördes efter medlet av 1600-talet. Stadsstrukturen var typisk för den perifera svenska köpstaden. De äldsta bevarade stadsplanerna från slutet av seklet visar en typisk »oplanerad« bebyggelse. Den agrara staden med knappa tusen själar var koncentrerad till strandklipporna invid hamnen. Skatudden fick tjäna som upplag, där den låg på södra sidan av stadens huvudhamn. Bebyggelse saknades i övrigt på halvön. Klippskrevorna och dälden mellan två bergsknallar utnyttjades som åkerplättar för borgarnas anspråkslösa odlingar (fig. 1).

Stadsförnyelse skedde i den agrara köpstaden med jämna mellanrum. Brand och krig var de främsta orsakerna till förnyelsen, även om prydighet och ordning någon gång kunde ha viss betydelse för stadsutvecklingen. Förnyelsens form var återuppbyggnad av förstörda gårdar.

got children. Many of them then move to suburban areas with detached houses (fig. 10, Lindås). The semiperipheral areas with blocks of flats (fig. 10, Lövgärdet) are considered neither central nor peripheral (rural). Consequently you find all the empty flats in the region in such areas.

LITTERATUR:

- Aronsson, L., 1980: Vem vill bo centralt? – Studie över bostadssökande till kvarteret Kasernen (Kungshöjd) och Olskroken. Samhällsplanerarlinjen Göteborgs universitet – Stadsbyggnadskontoret generalplaneavdelningen.
- Bodström, K. och C. Wichmann Matthiessen, 1978: Storbyproblemer. Bygeografisk skriftserie, rapport 8:1978.
- Bylund, E., 1978: Lokaliseringspolitik – sektorssamband – samordnad planering. Ingår i ERU-rapporten »Att forma regional framtid«, Liber förlag, Stockholm.
- Godlund, S. och K. Godlund, 1972: Tätorterna och markanvändning. Meddelande från Göteborgs universitets geografiska institutioner. Ser B, nr 27. Göteborg.
- Gould, P. och R. White, 1974: Mental Maps. Harmondsworth: Penguin.
- Göteborgs kommun, Diverse statistik och kartor.
- Göteborgsregionens kommunalförbund, 1981: Göteborgsregionen. Regional varuförsörjningsutredning. Göteborg.
- Harvey, D., 1973: Social Justice and the City. London.
- Holm E. och M. Örtenblad, 1982: När företaget flyttar. Samhällsplanerarlinjen Göteborgs universitet – Stadsbyggnadskontoret generalplaneavdelningen.
- Hägerstrand, T., 1982: Om en konsistent, individorienterad samhällsbeskrivning för framtidsstudiebruk. Specialarbete S2 till SOU 1972:59.
- Josefsson, L. B. Melin och O. Örtenblad, 1979: Urban Migration Patterns during the Life Cycle. Papers and Proceedings, IFHP 1979.
- de Laval, G. och L. Josefsson, 1977: Stad i förvandling. Samspelet mellan människan och hennes omgivning. Rapport II, Stadsdel i förvandling, del 1.
- Melin, B., 1979: Vem vill bo centralt? – En studie över bostadssökande till kv Jakten och Galeasen. Stadsbyggnadskontoret generalplaneavdelningen.
- Persson, K., 1982: Markanvändning i Göteborgs stadscentrum. Statens råd för byggnadsforskning R 62:1982.
- Pineus, V., 1979: Varför flyttar göteborgare till förorterna? Göteborgs Fastighetskontor.
- Potter, R. B., 1979: Perception of urban Retailing Facilities: An Analysis of Consumer Information Fields. Geografiska Annaler 1979:1.
- Strandh, O., 1979: Ett förortsområde färdigställt – vilka flyttar in? Statistiska meddelanden från Göteborgs stadskontor 1979:3.
- Örtenblad, O., 1981: Översiktlig fysisk planering i regioner och kommuner. I »Meddelanden från Göteborgs universitets geografiska institutioner« ser B nr 68.

Plan och verklighet i Helsingfors stadsförnyelse: Katajanokka (Skatudden)

MIKAEL SUNDMAN

Sundman, Mikael: Plan och verklighet i Helsingfors stadsförnyelse: Katajanokka. Geografisk Tidskrift 83: 73-80. May 1., 1983.

Urban redevelopment in the capital of Finland is examined by comparisons between plans and development schemes for the city center of Helsinki and the peninsula of Katajanokka (Skatudden) situated just east of the city center.

Mikael Sundman, arkitekt, tekn. lic. Stadsplaneringskontoret, Georgsgatan 17, SF-00120 Helsingfors.

Helsingfors bebyggelsehistoria kan ses som en kontinuerlig serie stadsförnyelseprocesser. Generation har efterträtt generation av hus, som byggt upp olika stadsbilder, som liknat varandra förvånansvärt litet. I det följande skall stadsutvecklingens huvuddrag skisseras upp med speciell hänsyn till Skatudden. Denna udde ligger ett stenkast från Helsingfors monumentala förvaltningscentrum. Empiremiljön kring Senatstorget avskiljs från Skatudden av en på 1840-talet grävd kanal som förband norra och södra hamnen med varandra. Detta geografiska förhållande gör det lätt att studera stadsförnyelseideologins framväxt och konkreta betydelse för Skatudden. Närheten till centrum och karaktären av holme har alltid gjort att Skatudden uppfattats och också behandlats som en helhet.

DEN AGRARA KÖPSTADENS FÖRNYELSE: ÅTERUPPBYGGNAD

Det första byggda Helsingfors på det nuvarande området uppfördes efter medlet av 1600-talet. Stadsstrukturen var typisk för den perifera svenska köpstaden. De äldsta bevarade stadsplanerna från slutet av seklet visar en typisk »oplanerad« bebyggelse. Den agrara staden med knappa tusen själar var koncentrerad till strandklipporna invid hamnen. Skatudden fick tjäna som upplag, där den låg på södra sidan av stadens huvudhamn. Bebyggelse saknades i övrigt på halvön. Klippskrevorna och dälken mellan två bergsknallar utnyttjades som åkerplättar för borgarnas anspråklösa odlingar (fig. 1).

Stadsförnyelse skedde i den agrara köpstaden med jämna mellanrum. Brand och krig var de främsta orsakerna till förnyelsen, även om prydighet och ordning någon gång kunde ha viss betydelse för stadsutvecklingen. Förnyelsens form var återuppbyggnad av förstörda gårdar.